

ZAŠTITA SVJEDOKA U ISTRAZI, PODRŠKA I POMOĆ TUŽILAŠTVIMA OD STRANE INSTITUCIJA VLASTI U ZAŠTITI SVJEDOKA KOJA DIREKTNO UTIČE NA EFIKASNOST ISTRAGE

Rezime: Svjedok predstavlja snažno dokazno sredstvo za tužioca. Iako je to subjektivno dokazno sredstvo, veoma je važan, a u predmetima ratnih zločina često jedini dokaz koji tužilac koristi. Ova činjenica daje posebnu snagu i značaj svjedocima, zbog čega se velika pažnja posvećuje pripremi svjedoka, procjeni ličnosti i evaluaciji sposobnosti svjedočenja u okruženju koje je nerijetko neprijateljsko za svjedoke ratnih dešavanja.

Zakon o krivičnom postupku BiH u pogledu odredaba o zaštiti svjedoka i Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka koncipirani su na način koji ne precizira direktno u kojoj fazi krivičnog postupka se određena zaštita može obezbijediti, s tim što se može posredno zaključiti da oba tretiraju uglavnom onu zaštitu koja se treba obezbijediti kada postupak dođe u fazu glavnog pretresa i dok traje glavni pretres, pa čak se može ograničiti na fazu pretresa prije i za vrijeme samog svjedočenja svjedoka koji ima zaštitu, dok ostale faze postupka ostaju u sjeni.

Faza istrage za tužioce je izuzetno značajna faza krivičnog postupka, te zbog toga i odnos prema svjedocima koji zahtijevaju zaštitu ili se nalaze u poziciji koja bi mogla potencijalno dovesti do zahtjeva za zaštitom s obzirom da svjedočenje ima drugačiji uticaj i značaj za tužioce u odnosu na druge učesnike u postupku.

Za efikasno sprovođenje krivičnog postupka faza istrage je od ključnog značaja. U radu su obrađeni brojni instituti koji stoje pred tužiocem i koji zahtijevaju adekvatno reagovanje drugih institucija vlasti koje imaju nadležnost u omogućavanju njihove efikasnije primjene, kao i mogući pravci poboljšanja zakonske regulative u ovoj oblasti.

Ključne riječi: svjedok, zaštita svjedoka, tužilac, istraga

Svjedok predstavlja snažno dokazno sredstvo za tužioca. Iako je to subjektivno dokazno sredstvo, veoma je važan, a u predmetima ratnih zločina često jedini dokaz koji tužilac koristi. Ova činjenica daje posebnu snagu i značaj svjedocima, zbog čega se velika pažnja posvećuje pripremi svjedoka, procjeni ličnosti i evaluaciji sposobnosti svjedočenja u okruženju koje je nerijetko neprijateljsko za svjedoke ratnih dešavanja. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka razlikuje dvije vrste svjedoka kojima je potrebna određena zaštita: svjedoke pod prijetnjom i ugrožene svjedoke.

Zaštita koju ovaj zakon predviđa odnosi se na: osiguranje psihološke, socijalne i stručne pomoći, redosljed izvođenja dokaza na glavnom pretresu, način ispitivanja svjedoka, udaljavanje optuženog iz sudnice, ograničavanje prava optuženog i njegovog branioca da pregleda spise i dokumentaciju, gdje spada mjera određivanja da neki ili svi podaci svjedoka ostanu tajni i nakon potvrđivanja optužnice, te dodatne mjere za osiguranje neotkrivanja identiteta svjedoka, koje podrazumijevaju odluku da lični podaci svjedoka ostanu

povjerljivi za vrijeme koje se odredi da je potrebno, a najviše 30 godina od pravosnažnosti presude, te odluka da se dozvoli svjedoku da svjedoči iza paravana ili koristi elektronski uređaj za promjenu slike ili/i glasa.

Međutim, prije svega, treba naglasiti da su Zakon o krivičnom postupku BiH u pogledu odredaba o zaštiti svjedoka i Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka koncipirani na način koji ne precizira direktno u kojoj fazi krivičnog postupka se određena zaštita može obezbijediti. Pa ipak, posredno se može zaključiti da oba zakona tretiraju uglavnom onu zaštitu koja se treba obezbijediti kada postupak dođe u fazu glavnog pretresa i dok traje glavni pretres, pa čak se može ograničiti na fazu pretresa prije i za vrijeme samog svjedočenja svjedoka koji ima zaštitu, dok ostale faze postupka ostaju u sjeni.

Primjer:

Član 7. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka navodi obavezu suda da u slučaju potrebe da svjedoke pod prijetnjom i ugrožene svjedoka sasluša drugačijim redom od onog propisanog u ZKP BiH, to može odlučiti i učiniti. Ovo je vrsta zaštite koja se može sprovesti samo na glavnom pretresu i sprovodi je sud.

* Milorad Barašin - Glavni tužilac Tužilaštva – Tužiteljstva BiH.

Član 8. istog zakona identično propisuje potrebu kontrole ispitivanja ugroženog svjedoka od strane predsjednika vijeća odnosno sudije. Ovo je opet vrsta zaštite koja se može sprovesti samo na glavnom pretresu i sprovodi je sud.

Na isti način propisuju čl. 9, 10, 11. pomenutog zakona.

Nesumnjivo je da svjedočenje pred sudskim vijećem i optuženim i njegovom odbranom, u postupku koji je javan (dok sud ne odluči drugačije) predstavlja najeklatantniji vid ispoljavanja suda i provođenja pravosudne funkcije. S druge strane, faza istrage za tužioce je izuzetno značajna faza krivičnog postupka, te zbog toga i odnos prema svjedocima koji zahtijevaju zaštitu ili se nalaze u poziciji koja bi mogla potencijalno dovesti do zahtjeva za zaštitom s obzirom da svjedočenje ima drugačiji uticaj i značaj za tužioce u odnosu na druge učesnike u postupku.

U članu 6. nalazimo propisanu u fazi istrage obavezu tužioca, a nakon podizanja optužnice suda da **obavijeste organ nadležan za pitanja socijalnog staranja o uključenju ugroženog svjedoka u postupak**, te omogućće psihološku i drugu pomoć i potporu tog organa svjedoku. Ovo je jedini član koji direktno pominje tužioca i istražnu fazu. Međutim, *možemo se složiti da iako logički i humano zamišljena ova vrsta pomoći ugroženom svjedoku nije od velike pomoći ni tužiocu ni svjedoku, s obzirom da nam poznati organi socijalnog staranja u Bosni i Hercegovini nisu u mogućnosti da ispunje one redovne obaveze po svim ostalim propisima o licima koja imaju potrebu za socijalnom pomoći i staranjem, a kamoli pomoći i podrške svjedocima kojima je potrebna zaštita zbog ugroženosti svjedočenjem.* Tužilaštvo BIH ima sreću da ima priličan broj stručnog osoblja - stručnih saradnika, pravnika, kriminalista i istražilaca koji prilikom provođenja istražnih radnji saslušanja svjedoka i kontakata sa njima neminovno i veoma uspješno pružaju kakvu-takvu psihološku podršku ugroženim svjedocima, mada to naravno nije profesionalna pomoć i potpora koju je zakonodavac propisao članom 6.

Potrebno je pomenuti da **ulogu podrške svjedocima često igraju različita udruženja žrtava rata u Bosni i Hercegovini**, što je trenutna situacija koja se ne može izmijeniti i nije ni nepovoljna, ali nije sistemski riješena, niti, s obzirom na način finansiranja udruženja i činjenicu da nisu kontrolisana od strane države, obezbjeđuje jednak tretman svih ugroženih svjedoka. Takođe upitna je stručnost i profesionalnost lica iz udruženja koja ostvaruju kontakte sa svjedocima, kao i njihova objektivnost, te samim tim moguća i zloupotreba uticaja na njihovo svjedočenje.

Član 12. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka propisuje ograničenja od prava optuženog i njegovog branioca da pregleda spise i dokumentaciju. I ovaj član direktno pominje optuženog, čime se zaštita koja se njime propisuje ograničava na fazu nakon potvrđivanja optužnice.

Ovim članom predviđa se zaštita na način da se podaci svjedoka proglašavaju povjerljivim i nakon potvrđivanja optužnice. Međutim, ovaj član predviđa i obavezu otkrivanja tih podataka, najkasnije u vrijeme svjedočenja svjedoka na glavnom pretresu.

Posebno, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka predviđa saslušanje zaštićenog svjedoka, po čl. 14. do 22, kada se svjedok saslušava isključivo pred vijećem, te njegov identitet ostaje ne-

poznat za sve ostale osim za članove vijeća i zapisničara.

Ovu posljednju mjeru Sud BIH primijenio je samo jedanput, ali tada je Tužilaštvo odustalo od tog svjedoka. Iz navedenih mjera zaključujemo da je najčešći oblik mjera zaštite koji se primjenjuje pred Sudom BIH i po ovom zakonu, upravo ograničavanje prava optuženog i njegovog branioca da pregleda spise i dokumentaciju, odnosno **određivanje da neki ili svi podaci svjedoka ostanu tajni i nakon potvrđivanja optužnice, te u fazi saslušanja svjedoka na glavnom pretresu - dodatne mjere za osiguranje neotkrivanja identiteta svjedoka, odnosno odluka da se dozvoli svjedoku da svjedoči iza paravana ili koristi elektronski uređaj za promjenu slike ili/ glasa.**

Mjera proglašenja ličnih podataka svjedoka tajnim i nakon potvrđivanja optužnice, koja u skladu sa članom 12. traje najkasnije u vrijeme davanja iskaza svjedoka na glavnom pretresu, propisana očigledno u duhu Evropske konvencije o ljudskim pravima i slobodama, sa stanovišta Tužilaštva pokazala se kao veoma sporna. Naime, svjedok koji je zatražio zaštitu na način da njegovi lični podaci ostanu tajni, jednako ukoliko je riječ o svjedoku pod prijetnjom kao i o ugroženom svjedoku, motivisan je strahom od osumnjičenog odnosno optuženog, ili traumatizovan iskustvom koje je proizveo upravo osumnjičeni, odnosno optuženi. Za njega često javnost, u obliku prisustva publike, medija i slično, ne predstavlja takav problem kao što to predstavlja prisustvo osumnjičenog ili optuženog, susret s njim, mogućnost odgovaranja na pitanja njegovog branioca i njega. Tako motivisan svjedok, međutim, suočen je da njegovi podaci moraju biti otkriveni odbrani najkasnije u vrijeme svjedočenja na glavnom pretresu.

Ovaj član 12. takođe predviđa u stavu 2. da tužilac **odmah obavještava optuženog i njegovog branioca o podnošenju prijedloga o proglašenju podataka svjedoka tajnim.** U praksi se ovaj stav tumači tako da se postavlja obaveza tužioca za ovakvo obavještenje i osumnjičenom, *čime se osumnjičeni, u situaciji kada je istraga tajna, a najčešće jeste, upravo obavještava da se protiv njega vodi istraga!*

Neprestano se suočavamo sa situacijama kada zaštićeni svjedok nakon što bude ispoštovana ova odredba o obaveznom otkrivanju njegovih ličnih podataka odbrani, iznenada "ima neki problem", svjedoči drugačije ili ispoljava neraspoloženje prema svjedočenju i slično. Istakao bih i lično iskustvo u jednom predmetu koji istina nije još okončan, gdje je svjedok pod prijetnjom koji je uživao ovu vrstu zaštite - povjerljivost ličnih podataka - neposredno prije svjedočenja na glavnom pretresu pitao tužioca da li je on svjedok tužioca ili odbrane! Takođe, u predmetu jednog drugog tužioca, nakon otkrivanja ovih podataka odbrani lični podaci svjedoka pojavili su se u tabloidnom časopisu, sa izopačenim detaljima svjedočenja, čime je ugrožen ne samo svjedok i njegova zaštita, nego naravno cjelokupan krivični postupak.

Nalazim bitnim ovdje naglasiti da ne samo da je **ova odredba štetna i kontraproduktivna, odnosno otkrivanje podataka u vrijeme svjedočenja zaštićenog svjedoka, nego je njeno dejstvo gotovo retroaktivno - sve do prvog kontakta sa svjedokom kada isti zatraži zaštitu.** Ovu tvrdnju opravdavam na sljedeći način: svjedok koji je traumatizovan krivičnim djelom, ili strepi od mogućih posljedica svog svjedočenja, ili je već pri-

mio prijetnje povodom istog, u prvom kontaktu sa tužiocem ili njegovim saradnikom traži podršku i ohrabrenje za svjedočenje. Tužilac je dužan - svjedoka upoznati sa mjerama zaštite, njihovim obimom i trajanjem. To je trenutak kada tužilac mora objasniti svjedoku i momenat kada će njegovi lični podaci morati biti otkriveni odbrani, neposredno prije svjedočenja na sudu. Ako bi sud dodijelio i dodatne mjere u vidu svjedočenja iza paravana ili putem elektronskog uređaja za promjenu glasa ili/i slike, to izričito ne znači da prethodna obaveza o otkrivanju ličnih podataka prestaje da važi, što dovodi do apsurdna sve predviđene mjere u pogledu neotkrivanja identiteta svjedoka odbrani. Iako tužilac ne može obećati ostvarenje mjera zaštite, jer odluku o tome donosi sud, sud istina najčešće udovoljava prijedlogu tužilaštva o ovim mjerama, ali njihov domet u prvom kontaktu sa svjedokom stvara njegovo nepovjerenje i ove mjere ne ostvaruju svoju svrhu.

U skladu sa članom 23. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, sud **ne može zasnovati osuđujuću presudu isključivo ili u odlučujućoj mjeri na dokazima pribavljenim u skladu sa čl. 11. ili 14. do 22. ovog zakona.** Ukoliko se u trenutku saslušanja pred vijećem suda ne otkriju podaci svjedoka koji uživa zaštitu povrijeđeno je pravo optuženog na pravično suđenje.

Postavlja se pitanje šta bi se desilo ako bismo izmijenili ovaj Zakon u pravcu brisanja odredbe "*Podaci moraju biti otkriveni najkasnije u vrijeme kada svjedok daje iskaz na glavnom pretresu*".

Neposredno prije ove odredbe nalaže sljedeće:

"Sud će u svim fazama postupka voditi računa o potrebi da se, čim bude moguće, otkriju podaci na koje se rješenje iz stava 1. ovog člana odnosi..."

I pored ostvarene mjere neotkrivanja identiteta svjedoka, čak sve do samog svjedočenja, realno se dešava da svjedoci mijenjaju svoje iskaze, nerado svjedoče, i generalno, dešavaju se neke čudne okolnosti koje upućuju da je bilo kontakata sa tim svjedocima od strane neprijateljski nastrojenih pomagača optuženog, pa možda i same odbrane.

Naravno, istraga je tajna ili tačnije, može biti tajna, te su i svjedoci poznati jedino osoblju koje radi sa tužiocem. Dok traje istraga naoko najčešće nema podataka o uticajima na svjedoka, odnosno o ugroženosti mjera zaštite - tajnosti svjedočenja. Međutim, kada dolazi do realnog otkrivanja podataka svjedoka, bez obzira i na propisanu obavezu otkrivanja tih podataka odbrani, pitanje je sa kojim tužilac mora da se pozabavi, jer posljedice toga stižu na glavnom pretresu, što je prekasno za reakciju i predupređenje.

Zbog toga nalazimo da je zaštita svjedoka u istrazi bez obzira na pravnu prazninu u vezi sa tim pojmom značajna, na način da se ista mora planirati, predvidjeti i kombinovati, gotovo kao kriminalistička varijanta.

Sa svjedokom mora postojati trajna veza, bilo putem saradnika tužilaštva ili SIPA-e, koji su obučeni za takve poslove, koji opet moraju biti u neprestanom kontaktu sa tužiocem.

Ovdje stupa na scenu država, odnosno ostale institucije vlasti. **Osoblje službe za podršku svjedocima SIPA-e treba ohrabriti i ojačati, kako bi što aktivnije preuzeli ulogu zaštite svjedoka u fazi istrage.** Za svjedoka koji je uplašen i traumatizovan mnogo znači logistička opremljenost te službe, osjećaj da takva služba postoji i da je spremna i sposobna odgovoriti na sve

izazove postratne tranzicione Bosne i Hercegovine u kojoj teško da se "svi ne znaju"!

Služba za podršku svjedocima SIPA-e međutim, koliko praksa tužilaca Tužilaštva BiH pokazuje, nema razrađen sistem podrške svjedocima i načina njihove zaštite, pa se događa da **pošto zaprimе poziv svjedoka koji ima zaštitu, pozivaju postupajućeg tužioca sa pitanjem šta dalje oni da rade!**

Takođe se postavlja pitanje **produženja mjera zaštite svjedoka nakon svjedočenja, te njegov život nakon toga.** Član 12. predviđa mogućnost neotkrivanja ličnih podataka svjedoka za vrijeme koje odredi kao potrebno a najviše 30 godina nakon pravosnažnosti presude.

Koliko se brine o ovim mjerama nakon samog svjedočenja i da li je to posao tužioca? Smatram da posao tužioca nije briga o tom svjedoku nakon što završi svjedočenje, mada sam siguran da sve moje kolege naprave bar još jedan kontakt sa njim. Međutim, sistemski program brige o takvim ljudima postoji samo kroz pokušaje SIPA-e i njene službe za podršku svjedocima, kojoj država treba pomoći, i finansijski, ali prije svega stručno i kadrovski.

Konačno, postavlja se još jedno pitanje: da li je neko od tužilaca zatražio ispitivanje odgovornosti svjedoka koji je dijametralno promijenio iskaz na glavnom pretresu? Da li je svjedok lažno svjedočio, bilo u istrazi ili na pretresu? Smatram da je potrebno razmisliti o ovom pitanju i početi krivično progoniti ovakve svjedoke, jer se inače postavlja standard na koji se odbrane već godinama oslanjaju, pripremajući svjedoke tužilaštva neposredno prije svjedočenja na glavnom pretresu.

Literatura:

1. Simović, Miodrag: *Krivično procesno pravo - uvod i opći dio*, Pravni fakultet, Bihać, 2005.
2. Babić, Miloš; Marković, Ivanka: *Krivično pravo: opšti dio*, Pravni fakultet, Banja Luka, 2008.
3. Babić, Miloš; Marković, Ivanka: *Krivično pravo: posebni dio*, Pravni fakultet, Banja Luka, 2007.
4. Sijerčić-Čolić, Hajrija: *Krivično procesno pravo, Knj. I: Krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2008.
5. Sijerčić-Čolić, Hajrija: *Krivično procesno pravo, Knj. II: Tok redovnog krivičnog postupka i posebni postupci*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2008.
6. Tomić, Zvonimir: *Krivično pravo I*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2008.
7. Tomić, Zvonimir: *Krivično pravo II: posebni dio*, Pravni fakultet, Sarajevo, 2007.
8. *Komentar Krivičnog zakona SFRJ* (priredila grupa autora pod redakcijom N. Srzentića), Savremena administracija, Beograd, 1978.
9. *Pregled sudske prakse*, broj 2 i 3, Sud Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2007.
10. Krivični zakon BiH - „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj: 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 30/05, 53/06, 55/06, 32/07, 8/10
11. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka - „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“ broj: 3/03, 21/03, 61/04, 55/05